

Крилова Т. В.,
Гуманітарний інститут НАУ, м. Київ

СТРУКТУРНА ПЕРСОНІФІКАЦІЯ В КОНТРАСТИВНОМУ АСПЕКТІ

У статті розглянуто явище структурної персоніфікації з позицій контрастивного синтаксису та описані її дискурсивно-прагматичні функції.

Ключові слова: предикатно-аргументна структура речення, формально-синтаксична структура речення, актант.

В статье рассматривается явление структурной персонификации с позиций контрастивной лингвистики и описываются ее дискурсивно-прагматические функции.

Ключевые слова: предикатно-аргументная структура предложения, формально-синтаксическая структура предложения, актант.

The paper looks on the problem of structural personification from the point of view of contrastive syntax, discussing its main communicative functions in discourse.

Keywords: semantic sentence structure, formal-syntactic sentence structure, actant.

На сучасному етапі вивчення мовної комунікації як соціального та культурного феномену дискурс розглядається з позицій теорії кореляції між мовою та соціокультурними аспектами. Сьогодні взаємозв'язок мов і культур, необхідність їх всебічного вивчення не викликає сумнівів. Мовна картина світу неоднакова у різних народів, і це проявляється в принципах категоризації дійсності, матеріалізуючись в лексиці і граматиці. Але треба ще раз підкреслити, що суттєві особливості мови і тим більше культури, розкриваються при співставленні, порівняльному вивченні, мов і культур. Правильне сприйняття чужого, іншого відбувається при усвідомленні, що й інша культура має власну ідентичність. Отже, важливим параметром етнокультурних досліджень дискурсу є контрастивно-прагматичний підхід. Для адекватного перекладу важливо знати не тільки спільні риси граматичної будови вихідної та цільової мови і їх відмінності, а й особливості функціонування граматичних елементів у мовленні, тобто традиції і норми їх вживання у вихідній і цільовій мовах, це складає суттєву частину мовленнєвої компетенції перекладача.

З точки зору лінгвокультурології привертає увагу значно більша метафоричність англійської мови у порівнянні з українською, зокрема метафоричність, притаманна синтаксису англійської мови. Англійська мова значно вільніше ніж українська вживає метонімічні, а також метафоричні засоби. Зокрема, в англійських реченнях широко використовуються іменники, що означають неживі істоти у ролі підмету (що позначаються в граматиці терміном “неагентивний підмет”. Агенс (від лат. *agens, agentis* – діючий,) розуміється як семантичний відмінок, мисленнєвий аналог активного діяча-істоти або суб'єкта дії у структурі пропозиції чи предикатно-аргументній структурі [2]. За визначенням Дж. Коутса [3], агентивність – це “реляційна ознака, котра існує між дієсловом та іменником”; “її можна константувати тоді, коли дія, про яку говориться у висловлюванні, виконується кимось (чимось), хто використовує свою власну енергію” (relational feature which is said to be present when the action referred to in the utterance is performed by someone (or something) using their own energy). В результаті неживий матеріальний об'єкт представляється як той, хто діє, йому приписується властивість живого суб'єкту, а саме, бути виконавцем дії.

Мовне “одушевлення” неживого, персоніфікація, займає важливе місце в семантичних потенціях синтаксису англійської мови. Культурною основою таких висловів є те, що англійська мова вважається високоагентивною мовою і згідно лінгвокультурної традиції в англійських висловах головною орієнтацією є орієнтація на діяча. Для української лінгвокультурологічної традиції цей прийом майже не характерний, оскільки особистісність, орієнтація на діяча, українській мові властива в значно меншому ступені; до того ж в україномовному тексті дійсність часто представлена безособово. Вже стало традиційним протиставляти англо-саксонський тип мислення (інтерпретацію дійсності) слов'янському саме за ознакою активності, дієвості, контроль ситуації (суб'єкт виражений) і пасивності, відсутність контролю (суб'єкт не виражений). У слов'янському відчутті завжди перебільшується значення безособових, несвідомих стихійних сил, “влади землі”, наче історія виникає сама собою, пасивно, ніж твориться. Українські невизначено-особові висловлювання являються “відгомонам” структур, в яких виражається “непізнаваність” деяких явищ, залежність людини від “долі”, які можна визначити як висловлювання з семантикою фатальності. У таких українських висловлюваннях підкреслюється думка про незалежність від волі людини тих або інших проявів дійсності. Пасивно-експерієнційний спосіб у російській мові має ширшу сферу вживання порівняно з українською та іншими слов'янськими мовами. Навпаки, в англійській культурі люди більш схильні вважати, що вони здібні до контролю над навколишнім середовищем. Участь матеріального об'єкту-особи в подіях дійсності, а також його пріоритетність в них підкреслюється першочерговою вказівкою на нього.

Явище персоніфікації в англійському синтаксисі має також мовну основу, і пов'язано із фактом існування міжмовної асиметрії, яка виявляється в тому, що члени денотативної ситуації і члени речення можуть не збігатися у різних мовах, що підтверджує неогумбольдтганську тезу контрастивістів про різне членування дійсності та різні способи її позначення в різних мовах [1]. Це пояснює різницю у нормах оформлення поверхневої структури речення в англійській та українській мовах. На відміну від української мови, де завдяки широким словопорядковим можливостям, спостерігається тенденція до співпадіння поверхневої та глибинної структур речення, в англійській мові домінує прямий порядок слів. Як наслідок, поверхнева (синтаксична) і глибинна

(пропозиційна) структури речення в англійській мові часто не співпадають. Це неспівпадіння компенсується більш широкою сполучуваністю неживих іменників із дієсловами дії у ролі підмету. Таким чином, завищена семантична функціональність неживих іменників обумовлена прагненням компенсувати обмежені можливості аналітичної мови з її жорсткими рамками, якими є фіксованість синтаксичної структури речення та обов'язкове заповнення правосторонньої позиції дієслова. Тому даний синтаксичний прийом застосовується при необхідності елімінації суб'єкта з поверхневої структури речення, тобто імпліцитного, а не експліцитного вираження агенту (суб'єкта дії у структурі пропозиції) за умов його семантичної надмірності чи очевидності. В українській мові, навпаки, такої необхідності не існує, оскільки суб'єкт не обов'язково має бути представлений синтаксично, вислів може бути безособовим або невизначено-особовим. Усунення агенту дії з поверхневої структури англійського речення у випадку структурної персоналізації здійснюється шляхом заміщення позиції синтаксичного підмету речення неагентивними елементами семантичної пропозиції, а саме:

- 1) пацієнсом (*The project got a lot of discussion*)
- 2) каузативом (*Shortage of the vitamin alters this variant, thus preventing the immune system from functioning normally*),
- 3) локативом (*The severest-hit regions of Henan and Anhui will see their wheat harvest down by about 20 percent*)
- 4) темпоративом (*Post-war period saw major changes in the economic position of all countries*)
- 5) інструментативом (*The new study compared how well eight different brain size measures predicted the domain-general cognition variable generated in the earlier study*).

Зазвичай, переклад таких речень вимагає синтаксичних трансформацій з урахуванням семантики синтаксичного суб'єкту. Трансформація пояснюється різною лексико-семантичною сполучуваністю іменників-неістот в англійській та українській мовах та більшою поширеністю персоніфікації в англійській мові, у порівнянні з українською, що призводить до необхідності зняття цього явища при перекладі.

Іншою текстуальною функцією неагентивного підмета є комунікативна функція. В даному випадку функція елімінації суб'єкту дії з поверхневої структури речення можна пояснити особливою комунікативною роллю персоніфікації, а саме як засоба акцентувати увагу на самій дії чи її обставинах, а не на виконавці дії. При цьому переміщення неагентивного елемента на місце підмета супроводжується змінами в логічному акценті висловлювання, а ситуативне значення фрази залишається незмінним. Тобто неагентивний підмет в таких випадках стає тематичним елементом речення, а інша його частина – ремою. В цьому випадку при перекладі зазвичай застосовуються необхідні синтаксичні трансформації для збереження комунікативної структури початкового речення. Перш за все, важливо зберегти порядок розташування компонентів поверхневої структури англійського речення: *The experiment involved combining the two chemicals* – В даному експерименті проведено поєднання двох хімічних елементів.

Таким чином, можна стверджувати, що реченнева модель з неагентивним підметом є значно більш поширеною в англійській мові ніж в українській. Структурна персоніфікація це явище, що сприймається як своєрідна константа сучасного англійського синтаксису. Спричинена лінгвістичними та лінгвокультурними факторами, її підвищена функціональність часто співмірна з низкою прагматико-синтаксичних функцій. Створюючи можливість елімінації суб'єкта без порушення двочленної схеми англійського речення, вона є ефективним чинником економії засобів вираження, компресії компонентів, тематизації та рематизації різних елементів семантичної пропозиції, забезпечуючи таким чином лаконізм, місткість, чіткість висловлювання та зв'язність тексту.

Література:

1. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт [пер. с нем. Г.В. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
3. Coates J. The semantics of the modal auxiliaries / J. Coates. – London : Croom Helm, 1983. – 259 p.